Kulturminneplan Røst kommune 2017-2022

Tekst og foto Einar Stamnes

Innholdsfortegnelse

Forord s.3

Regelverk s.6

Bakgrunn s. 8

Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet på Røst s.11

Kulturminner på Røst. Kortfattet oversikt for kommunen. s.13

Ulike typer kulturminner på Røst s.40

Prioriterte kulturminner 2017-2022 s.61

Videre arbeid s.70

Kilder og litteratur s.71

Forord

Øyriket Røst har en lang bosetningshistorie og en lang rekke interessante kulturminner. Det er et ønske med denne planen å føre til et økt fokus på kulturminner som en ressurs på Røst. Økonomiske incentiver er da viktige. Det er god samfunnsøkonomi i å ta vare på gammelt fremfor å bygge nytt. Gamle bygninger representerer også verdier i form av ulike bygningsdetaljer som i dag er svært vanskelig og ikke minst kostbart å gjenskape. Mange av de monumentale byggene som ennå står på Røst, ville i praksis være umulig å bygge opp fra grunnen av i dag, både på grunn av det krevende arbeidet håndverksmessig og på grunn av kostnaden. Det er imidlertid ofte ikke så mye som trenges for å berge et bygg som allerede har stått på Røst i hundre år eller mer. Det er vinden som karakteriserer Røst. Dette byr på utfordringer med tanke på værslitasje, men vind, saltdrev, relativt lite nedbør og ingen snømengder som tynger ned tak om vinteren, ser også ut til å ha ført til at bygninger har blitt bevart overraskende godt. I tillegg er det et viktig poeng at materialene i gamle bygg er gode og motstandsdyktige. Tradisjonell overflatebehandling, som tranmaling og linoljemaling, har også god impregnerende effekt. Landskapet på Røst preges også i stor grad av bruk av stein, til støer, murer, kaier, steingjerder, varder, legjerder, gammelkirka, samt steinnaust og fangstbuer i stein. Bruken av stein, i kombinasjon med treverk og torv, er noe som har linjer tilbake til vikingetiden og enda lenger. Stein er naturlig nok det mest bestandige materialet man kan tenkte seg. Allikevel krever også steinkonstruksjoner å hegnes om og vedlikeholdes. Det er mange muligheter for å ta vare på den rike kulturarven på Røst. Da er det viktig å tenke vern gjennom bruk. Ny bruk, blant annet til turisme, vil da være viktig.

Prioriteringslisten i denne planen gir eksempler på mulige konkrete tiltak i nærmeste femårsperiode (2017-2022)

Disse konkrete prosjektene vil kunne gi et viktig signal til andre eiere av kulturminner på Røst om at det er muligheter. Det kan være nyttig å se på hva som skjer på andre plasser som har en del av de samme kvalitetene som Røst. Røst er både et fiskevær, fiskerbondens kulturlandskap og en omfattende skjærgård med mange kulturminner. Derfor vil steder som fiskeværene Å og Henningsvær og også Vegaøyan verdensarvsområde kunne være nyttige steder å sammenligne seg med. Vern gjennom bruk er et viktig stikkord her. Det vil også være nyttig å se til steder der fokus på kulturminnevern har ført til nye, attraktive områder for både

boliger, turisme og annen næringsvirksomhet. Noen eksempler her er Tyholmen i Arendal , Bakklandet i Trondheim, sentrum i Lom kommune, Sjøgata i Mosjøen og Vardø (Vardø Restored) ,der bevisst kulturminnevern har ført til økt aktivitet i disse områdene. Nøkkelen her har i stor grad vært bevaring og ny bruk av det gamle og tilpasning av det nye, slik at områdene fremstår som attraktive, helhetlige steder. Det er dessverre en negativ befolkningsutvikling på Røst. Det vesentligste for å få folk til å flytte (tilbake) til Røst er selvsagt behovet for arbeidsplasser. Et trygt samfunn med de viktigste servicetilbud som barnehage, skole, fritidstilbud etc., er allerede i stor grad på plass. At Røst tar vare på kulturarven og løfter den frem vil kunne bidra til å øke *selvtilliten og attraktiviteten* til Røst, også med tanke på tilflyttere. Røst kan ikke konkurrere på urbane tilbud, her vil byene uansett har et bedre tilbud. Røst kan imidlertid tilby det som er genuint for Røst: Storslåtte bryggemiljø og sjønær bebyggelse. En levende tørrfisknæring, fiskeri og landbruk med tusenårige tradisjoner. Matopplevelser som på grunn av råvarer og lokal kompetanse har større potensiale enn i hvilken som helst storby. Flotte kulturlandskap og turstier i et åpent og storslått landskap. Et yrende liv og aktivitet på vinteren, mange åpne spise- og utesteder hele året, fiskemuligheter hele året, et helt særpreget lys som fascinerer, verdenskjente fuglefjell og et rikt kulturliv på sommeren.

Prosjekter knyttet til opplevelsesbasert turisme vil også være nyttig for kulturminnevernet. Kulturminner kan danne grunnlag for ekte, genuine opplevelser. Det er også innledet et samarbeidsprosjekt mellom Vega, Træna og Røst som kan være til nytte her. Røst sin fordel er at det er et livskraftig samfunn, basert på tradisjonsrikt fiske og noe landbruk. Røst har i kraft av sin beliggenhet en tilleggsverdi: et preg av noe «eksklusivt» over turismen. Det særpregete, unike og eksklusive er noe som bør stå sentralt i opplevelsesturisme på Røst i årene fremover. Kulturminner kan være en ressurs, for stedsutvikling og næringsliv. Røst har mange natur- og kulturkvaliteter som turister søker. Beliggenheten, ytterst i Lofoten, ute i havet, har i lang tid gitt Røst et preg av mystikk som har blitt beskrevet av kunstnere og forfattere gjennom lang tid. Mye av litteraturen og kunsten knyttet til Røst kan knyttes til fortelling om det eksotiske og mystiske med Røst: Den venetianske kjøpmannen og adelsmannen Pietro Querinis forlis i 1432, Petter Dass sin beskrivelse av Røst, eventyr og sagn om Utrøst, Kittelsen kunst, Carls Schøyen beskrivelser i *Nord i Værene*, inntrykk fra kunstnere som Espolin Johnson, Karl Erik Harr og Eva Harr.

Turismen på Røst er relativt lite utnyttet, i forhold til hva tilfellet er lenger inne i Lofoten. Det er mer krevende å komme seg til Røst, særlig for turister med egen bil. Inntrykket mange turister sitter igjen med, er en opplevelse av ekthet i opplevelsene på Røst. Det er et levende fiskevær med en blanding av eldre og nyere arkitektur. Røst er i sesongen en av kystfiskernes bastioner, og skreifisket på Røst representerer en stor mulighet for økt turisme. Røst er også et levende kulturlandskap med aktivt sauehold.

Opplevelsen av Røst, for både tilreisende og fastboende, er kombinasjonen av natur og kultur. Kulturminner kan bidra til å forsterke opplevelsen av både kultur og natur. Noen eksempler er gammelkirka, der attraksjon består i både selve bygget og beliggenheten ute i marka og Skomvær fyr, der kulturminnet og de voldsomme omgivelsene bidrar til å styrke opplevelsen.

Potensialet til å bruke kulturminner på Røstlandet og omkringliggende øyer mer til opplevelsesturisme, er stort. Det er viktig å bygge opplevelsesturismen på noe ekte og stedegent.

Einar Stamnes

Prosjektleder Kulturminneplan Røst 2017-2022

Røst. Januar 2017.

Regelverk

Alle faste kulturminner fra før 1537 (reformasjonen) er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4, første ledd. Kulturminnet har da en sikringssone på 5 meter rundt selve objektet.

Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4, andre ledd.

Fredet kulturminne. Fredet ved forskrift (bygninger i statlig eie og kulturmiljøer) eller vedtak.

Kirker listeført av Riksantikvaren. Røst nye kirke er listeført.

Ved tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer som er utpekt som regionalt viktige, slik som i Regional kulturminneplan for Lofoten, skal uttalelse innhentes fra Nordland Fylkeskommune som regional kulturminnemyndighet.

Det er også meldeplikt i saker som gjelder riving eller vesentlig endring av bygg fra før 1850.

Når det gjelder det konkrete arbeidet som Røst kommune kan gjøre for å øke fokuset på kulturminner, er det viktig å vurdere hensynsoner i kommuneplanens arealdel.

Jfr. Plan og bygningsloven § 11-8 C) *sone med særlige hensyn til (……)bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø*

Hva som ligger i en slik hensynssone kan diskuteres i kommunestyret og det er viktig med innspill fra eiere og andre interessenter. Det er viktig at hensyn ikke behøver bety vesentlige begrensninger til nybygg, det er snarere snakk om *tilpasning* av nybygg og en *bevisst holdning* til viktige kulturmiljøer.

I denne forbindelse vil det være ønskelig å utarbeide enkelte generelle estetiske/formelle retningslinjer for nybygg i områder på Røst som har et særpreget bygningsmiljø eller spesielt naturskjønne omgivelser, nærmere definert i kommuneplan med bakgrunn i arbeidet som har blitt gjort i forbindelse med friluftslivkartlegging og kulturminnekartlegging.

Det bør jobbes for en mer bevisst holdning i forhold til nybygg i kommunen, hjemlet i Plan og bygningsloven:

§ 29-2.Visuelle kvaliteter

Ethvert tiltak etter kapittel 20 skal prosjekteres og utføres slik at det etter kommunens skjønn innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til dets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering.

I visse områder kan dette gjelde enkle retningslinjer om fargebruk og takvinkel, som vil kunne skape mer harmoni mellom nyere og eldre bebyggelse. Dette har i liten grad vært et behov på Røst, men dette vil kunne bli en aktuell problemstilling i fremtiden. Det er da viktig at man har gjort seg opp noen tanker om dette.

Genius Loci –stedets ånd- er et begrep innen arkitektur (arkitekt Christan Norberg Schulz). Tanken er at en bygning ikke skal ses på som et frittstående objekt, men alltid i sammenheng med omgivelsene. Arkitekturen skal tilpasses stedets karakter og ta utgangspunkt i eksisterende bygninger og omgivelser. Stedets ånd, det er nettopp dette man gjennom en kulturminneplan ønsker å bevare og turismen ønsker å formidle.

Det kan også være verdt å nevne at dette ikke vil være til hindrer for nye bygg og nye tanker, snarere tvert imot. Det vil ikke være problematisk med såkalt moderne arkitektur, hva man nå legger i et slikt begrep. Moderne er i kulturminnesammenheng et svært flyktig begrep. Dagens modernisme har sine røtter nesten hundre år tilbake, på 1920-tallet. Dette er for tiden den rådende retning innen arkitekturen, men ikke den eneste. Planlegging av viktige bygningsmiljøer bør ideelt sett være basert på byggeskikken som preger det enkelte område. Det som bør være i fokus når det gjelder fremtidig bevaring av verdifulle bygningsmiljøer er derfor *tilpasning*.

Bakgrunn:

Riksantikvaren startet i 2011 prosjektet «Kulturminner i kommunene» som skal vare ut 2020. Målet med satsingen er at 90 % av landets kommuner skal utarbeide egne lokale kulturminneplaner. På nyåret 2016 ble en invitasjon sendt ut til en rekke kommuner, heriblant Røst.

Søknad om støtte til utarbeidelse av kulturminneplan ble sendt til Riksantikvaren via Nordland Fylkeskommune. Vedtak om å starte arbeid med kulturminneplan ble gjort i kommunestyre den 2. februar 2016. Undertegnede (som er utdannet master i historie, journalist og master i økonomi) fikk i oppdrag å være prosjektleder for kulturminneplanen. Det ble nedsatt en arbeidsgruppe, bestående av prosjektleder, Elisabeth Mikalsen (enhetsleder støtte og kultur), Tom Ragnar Pedersen (teknisk sjef), Tor Arne Andreassen (ordfører), Stephen Baines (kommunestyrerepresentant) og Elin Pedersen (leder for Røst historielag). Arbeidet startet opp i februar. I april ble det klart at bevilgning på kr 100.000 ble gitt. Dette var av stor betydning for gjennomføring av prosjektet, da kommunen har svært begrensede lønnsmidler til et slikt prosjekt.

Det har blitt avholdt flere møter i arbeidsgruppen under arbeidet. Fokus har da vært på prioriterte kulturminner. I tillegg har det vært møte med Nordlandsmuseet og befaring med Kulturminnefondet.

Det ble tidlig klart at en komplett oversikt over de ulike kulturminner på Røst ikke var realistisk eller ønskelig i denne omgang. Fokus har vært på å få en oversikt basert på eksisterende materiale, samt kontakt med eiere og så jobbe frem en prioriteringsplan for viktige kulturminner i kommende treårsperiode.

Det kan være verdt å nevne definisjonen av kulturminner fra Lov om kulturminner, §2:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Det er dermed svært mange kulturminner også i en liten kommune som Røst. Bosetningshistorien er lang, og det er en lang rekke fornminner og nyere tids kulturminner. I tillegg er det en viktig muntlig tradisjon knyttet til fiskeri, tørrfiskproduksjon og landbruk som er i ferd med å gå i glemmeboken. Håpet er at dette prosjektet skaper økt interesse for kulturminner og gir grunnlag for en videre satsing på kartlegging av de ulike kulturminner på Røst. Det finnes en god del kartlegging av arkeologiske funn fra Røst. Når det gjelder

bygninger eksisterer det en omfattende, om ikke komplett, SEFRAK-registrering fra noen tiår tilbake. Flere av de kartlagte kulturminnene finnes ikke lenger. Det ble da tidlig klart under kartleggingsarbeidet at prioritet burde gis til konkrete tiltak for de mest utsatte kulturminnene, i kombinasjon med formidling av kulturminneverdiene på Røst.

Når det gjelder SEFRAK-registreringene for bygninger eldre enn 1900 er disse viktig kulturhistorisk dokumentasjon for Røst. Noen av opplysningene kan leses her: http://nordlandsatlas.no/flexviewers/plan/ , under verneverdige bygg Nordland.

Det er viktig å være oppmerksom på at en SEFRAK-registering ikke nødvendigvis klarer å fange opp alle hus som opprinnelig er fra før 1900, da det er svært utbredt med gjenbruk av tømmer og annet trevirke på Røst.

At grensen ble satt på 1900, er forståelig med tanke på å begrense omfanget av registreringene. Det er allerede noen tiår siden SEFRAK-registreringene ble gjort. Hus fra tidlig 1900-tall og senere har selvsagt også stor verdi lokalt. Et eksempel her er bygningene på Kårøya, som i stor grad faller utenfor SEFRAK-registeringene, men er viktige kulturminner for Røst. Det er ønskelig at arbeidet med denne planen og prioriteringslisten videreføres med en grundigere oversikt over de ulike historier som er knyttet til ulike kulturminner på Røst. Her vil både skriftlig dokumentasjon og opptak gjennom lydopptak og film være viktige måter å bevare og formidle dette videre.

Når det gjelder kulturminner knyttet til muntlig tradisjon og erfaring haster det å samle inn mye interessant stoff fra eldre informanter. Det er en rekke ting som er i ferd med å gå tapt for ettertiden: En rekke stedsnavn, gamle teknikker og historier knyttet til fiske og landbruk og til de konkrete kulturminner m.m. En del arbeid er allerede gjort, blant annet gjennom arbeider i forbindelse med utgivelsen av stedsnavnboka *Nøkkelen til Utrøst*. Røst historielag har også bidratt med viktig dokumentasjon gjennom bokutgivelser og kalendere. Frode Hansen og Tommy Larsen på Røst har gjort et arbeid med å kartlegge gamle stedsnavn.

Hovedformålet i prosjektet har vært å få et økt positivt fokus på kulturminner på Røst. Dialog med eiere har stått sentralt. Utvelgelsen av prioriterte kulturminner baserer seg på en helhetsvurdering, der både verneverdi, eiers interesse for et konkret prosjekt og potensiale for vern gjennom bruk, har veid tungt. Formidlingsaspektet har stått sentralt og

kulturminneplanen har blitt annonsert både gjennom kommunens kanaler og via media. Prioriteringsplanen og konkrete prosjekter har blitt tillagt stor vekt.

Denne kulturminneplanen er en kortfattet temaplan for kulturminner på Røst. Målet med arbeidet rundt kulturminneplanen er å øke fokuset på kulturminner på Røst og å starte et konkret arbeid med prioriterte kulturminner i kommunen. Arbeidet har hatt en kort tidshorisont, og det vil være ønskelig å få en betydelig bredere kartlegging av kulturminner i fremtiden. Noen interessante områder skisseres. Når det gjelder de prioriterte kulturminnene, samt områdene skissert i regional kulturminneplan for Lofoten, er det sterkt ønskelig at disse blir hensyntatt i form av hensynssoner og/ eller får en særskilt status under den kommende rullering av kommunens arealplan.

Arbeidet med kulturminneplanen for Røst 2017-2022 tar sitt utgangspunkt i Kulturminneplan for Lofoten fra 2008.

I kulturminneplan for Lofoten ble følgende enkeltminner og kulturmiljøet utpekt som nasjonalt og regionalt viktige:

1. Skomvær Fyr. Nyere tids kulturminner.
2. Sanden på Storfjellet. Automatisk fredede kulturminner.
3. Vedøya. Automatisk fredede og nyere tids kulturminner
4. Kårøy. Nyere tids kulturminner
5. Glea, bygningsmiljø knyttet til telegrafen. Nyere tids kulturminner
6. Glea, bryggemiljø. Nyere tids kulturminner
7. Brasen. Automatisk fredede kulturminner
8. Stamnes. Nyere tids kulturminner
9. Stavøya. Nyere tids kulturminner
10. Ramnholmen. Nyere tids kulturminner
11. Røst kirke. Nyere tids kulturminner
12. Brygga. Nyere tids kulturminner
13. Steinnaust Liss- demma. Nyere tids kulturminner
14. Nesvågen. Automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner
15. Gammelkjerka. Nyere tids kulturminne
16. Gammelkjerkegården. Automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner.

Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet på Røst

Den største utfordringen i kulturminnearbeidet på Røst er knyttet til tap av kulturminner på Røstlandet. Her er arealpresset relativt stort, samt at fokus på kulturminner har vært svakt. Det er viktig at fokus gradvis endres mot kulturminner som en ressurs, snarere enn en byrde. Det er god samfunnsøkonomi i å ta vare på eksisterende bygninger, blant annet til opplevelsesturisme og annen næring, fremfor å bygge nytt. Det er også viktig å få frem at det er verdier i gamle bygninger. Det er ofte gode materialer og godt utført håndverk i gamle dører, vinduer og andre detaljer.

Det har vært viktig i prosjektet å starte konkrete prosesser og få kontakt med ressurspersoner innen kulturminnevern. Det har blitt opprettet kontakt med Else "Sprossa" Rønnevig og andre med kompetanse innen praktisk bygningsvern, blant annet tørrmurer Haakon Aase, med tanke på mulig kurs og seminar på Røst sommer 2017. Det har også blitt opprettet kontakt med Nordlandsmuseet med tanke på et mulig konsolidert samarbeid. Nordlandsmuseet er særlig interessert i kulturminner knyttet til tørrfiskproduksjon.

Kulturminnefondet var på besøk på Røst i september 2016 og fikk se på potensielle prosjekter knyttet til prioriteringslisten i denne planen. Det var utelukkende positiv respons på dette. Det har november 2016 blitt sendt 3 søknader til prosjekter, Agnesstua i Bakkgjerdet, Steinnaustet på Vanna/Litj-Demma og Harald-Nilsen huset på Kårøya, se prioriteringsliste. Det er viktig å fortsette fokuset på kulturminner som noe positivt, noe som kan skape verdier innen turisme og annen næring og der det er mulig å søke midler fra instanser som Kulturminnefondet og Innovasjon Norge.

Det har også vært viktig å opprette kontakt med eiere av kulturminner på Røst og gå bredt ut i annonseringen av arbeidet. Dette har i noen grad gått utover en omfattende kartlegging av de enkelte kulturminner på Røst. En slik kartlegging finnes imidlertid i stor grad gjennom SEFRAK-registreringene av bygninger fra før 1900. Når det gjelder bygninger etter denne perioden er det mangelfull informasjon, og her er det behov for mer kartlegging. Det er også en rekke andre kulturminner utover rene bygninger der kartleggingen er mangelfull. (Se oversikt)

Samarbeid og kontakt med politikere, næringsliv og eiere har vært svært viktig for å skape interesse for arbeidet og for å danne grunnlag for konkrete resultater etter at selve planen er vedtatt.

Kontakt med fylkeskommunen har vært viktig og kommer til å bli viktig fremover. Arbeidet bygger på regional Kulturminneplan for Lofoten, og de fleste prioriterte kulturminnene omfattes også av den regionale planen.

Det har også blitt jobbet med formidling av arbeidet gjennom publisering lokalt i Kirkeblad for Værøy og Røst, på facebook og artikkel i Avisa Nordland om besøket fra Kulturminnefondet. Det er også kontakt med Orkana forlag, som jobber med en bok om kulturminner i Lofoten.

Kulturminner på Røst. Kortfattet geografisk oversikt for kommunen.

Røstlandet og nærområde

Grimsøya

På Grimsøya er det rester etter støer i sundet mot Meøya. På Meøya er det kaianlegg fra tidligere tiders drift.

Gudrun Jørgensen på gnr 2 bnr 16 driver ennå med tradisjonell ærfuglrøkt som den siste på Røst. Her er det mye nedarvet kunnskap som bør tas vare på for fremtiden.

Ehus på Grimsøya

Det drives landbruk med sauehold i området. Velpleiet kulturlandskap.

Hus på Gnr 2 bnr 36 er flyttet fra Glea. Ellers er det ikke SEFRAK-registrerte hus på Gremsøya. Det er imidlertid gjenbruk av byggematerialer her som andre steder på Røst. Blant annet på fjøs på gnr 2 bnr 36.

Bruk av drivtømmer i syllstokk. Uthus Gnr 2 Bnr 16.

Ystnes

På Ystnes er det flere hus av eldre dato. Flere bygninger er SEFRAK-registrerte. Området preges av boliger, samt aktiv landbruksdrift med sauehold. Velpleiet kulturlandskap.

Flere særpregete våningshus fra tiden før og etter 1900: Gnr 2, Bnr 5, Gnr 2, Bnr 31 våningshuset skal ifølge SEFRAK-registrering være flyttet fra Stamnes). Nederst på Ystnes ,Gnr 2, Bnr 1, er det våningshus og fjøs fra 1800-tallet.

Ystnes preges også av relativt omfattende gårdshauger, som er dekket av eksisterende bebyggelse og av liten interesse for formidling.

Gårdshaugen Toftan (Gnr/Bnr 2/2 , 2/5 og 2/61) er imidlertid godt synlig fra veien og relativt godt bevart, da den ikke er dekket av nyere bebyggelse, med unntak av flere eldre jordkjellere gravd delvis inn i haugen.

Bilde: Universitetet i Tromsø

Avbildet er dreid sjakkbrikke i hvalrosstann, funnet i Ystnes under potetopptaking. Brikken er fra middelalderen. Det kan tenkes at denne er laget i Bergen, der det fantes boder der man tilvirket gjenstander av hvalrosstann.

Brasen

I Brasen og på Nesset (mellom Brasen og Ystnes) er det enkelte eldre bygninger, som er ombygde. Dette gjelder Gnr 3, Bnr 11, Gnr 3 Bnr 2 (opprinnelig del fra før 1900) og Gnr 3, Bnr 9/28 (Fra 1904) Relativt intakte murer til et steinnaust på Gnr 3, bnr 15, flere andre rester av steinnaust på Kongsjorda, Gnr 4 Bnr 1. Det er for tiden ikke landbruksdrift i Brasen/Kongsjord, og området bærer preg av gjengroing. Brasen har to registrerte gårdshauger. Den ene er delvis dekket av bebyggelse. Ved gårdshaugen Brasen 2 (reg. i Askeladden, gnr 3 bnr 9/28) har det ikke stått bygninger på lang tid, med unntak av en eldre jordkjeller. Området Brasen-Kongsjord er omfattet av regional kulturminneplan.

Området i nord preges av steingjerder. I yttergjerdet i Brasen og på Kongsjorda (Gnr. 3 bnr.28 og Gnr. 4 bnr. 1) er det også doble steingjerder med steinfyll i midten, noe som er uvanlig på Røst. Det er også et interessant kulturminne mellom Brasen/Ystnes og Klakken: Gamle Ystnesveien med Tangsponga. Dette er den gamle veien til Ystnes.

Tangsponga er den største steinsponga på Røst og har ukjent byggeår, men er utvilsomt fra før 1900. Det er også rester etter eldre støer og små kaianlegg i området ved Tangsponga. Før Tangsponga kom og sperret av innerste delen av vågen, har nok området nordvest for sponga vært en av adkomstene til den eldste kjente kirka på Røst for dem som bodde i Storfjellet. Dette kirkestedet ligger mellom vannbassenget og flyplasstripa.(Se egen omtale)

Tangsponga.

Glea. Lilleglea

På Glea er det en rekke interessante kulturminner, og området er omfattet av regional kulturminneplan.

Telegrafstasjonen er fra 1920-tallet og var opprinnelig i Jugendstil. Telegrafen spilte en viktig rolle i den tidligste telegrafhistorien her i landet. Maskinhuset hadde opprinnelig stil, men dette er dessverre revet.

Under telegrafstasjonen/Tippen er det kulturminne fra krigen, en bunker/bomberom inn i fjellet. Inngang fra øst.

Bolighuset på Tippen er opprinnelig fra 1850-tallet (Kittelsen har tegninger herfra), ombygd i første halvdel av 1900-tallet til drakestil/historisme. Særpreget og velholdt bygningsmiljø.

Fra Tippen

Rorbuene på Gleskjæret er svært interessante kulturminner. De brukes fremdeles som rorbuer. Flere av buene skal være flyttet fra Lofoten på 1800-tallet. Disse kan da teoretisk ha tømmer fra før 1800-tallet. De har også verdi i det faktum at de fremdeles brukes som rorbuer av fiskere, ombygget for å tilfredsstille nåtidens krav.

På Lilleglea er det en opprinnelig rorbu på Gnr 2 Bnr 26. Denne kan være eldre enn 1900.

Tyvsøy

På Tyvsøy er det ikke mange SEFRAK-registrerte bygninger som står, men området er fullt av interessante kulturminner. Det knytter seg tradisjon til jektefart med stedsnavnet Jektvågen.

Flere tidstypiske bolighus fra første halvdel av 1900-tallet.

På Gnr 5 Bnr 1, Røst Sjømat, er brygga lengst mot sør av eldre dato. Her kan det være materialer fra 1800-tallet. Det samme kan sies om den typiske rorbua som ligger vendt mot Kårøysundet, rett nord for fergekaia.

Fiskarheimen, bygget ca. 1920, ruver over denne delen av Røst. Det er et bygg av store dimensjoner og er et landemerke på Røst. På loftet er lagret en rekke ting som forteller om den lange og varierte bruken av bygget.

To gamle brygger (brukt som fiskemottak, beboelseshus og butikk m.m) som har bevart mye av sine opprinnelige detaljer, er på Gnr 5, 63 (A.Johansen) og Gnr 5, Bnr 118 (Bråbua).

Rett nord for Røst bryggehotell og eid av hotellet, står en gammel rorbu flyttet fra lenger nord på Tyvsøya. Denne brukes til fotoutstilling.

Stormbua (på Gnr 5, Bnr 9) er en bu som er flyttet fra Lilleglea. Bua er fra 1800-tallet. Den er istandsatt og brukes til utleie.

Stormbua

Kalvøy

Ingen registrerte bygninger i SEFRAK. Våningshus fra 1920, relativt intakt i stil. Det er rester etter steinnaust på Gnr 5 Bnr 20/46.

Det står en eldre låve/fjøs på Gnr 3 Bnr 13. Adinefjøsen fra Nesset (Fra Gnr 11 Bnr 46). Har tidligere blitt flyttet til der den sto i Nesset. Låve/fjøs av den gamle typen med bratt tak. Denne kan være av de aller eldste på Røst, sannsynlig fra midten av 1800-tallet.

Kalvøy var tidligere egg og dunvær. Usikkert om det er rester av dette.

Klakken

Dette er en av de gamle bosetningsområdene på Røst. Det finnes også sagn om høvdingen Knut og Kristian i Klakken. (Svendsen, s 37-39) Det er litt uklart hva som ligger i betegnelsen, men det tyder på at det har vært et sted av betydning. Det var også jekteskippere som bodde i Klakken.

Det er en mulig gårdshaug i Klakken.

Rett øst for Klakkbrua er det en pent muret steinspong.

På Omundholmen er det rester etter tidligere buer, samt en oppmuret steinkai.

På Gnr 5 Bnr 37 står det en fjøs av gammel type, med torvtak.

På Gnr 5 Bnr 24 er det et gårdstun, med våningshus, uthus og sjøskjå. Våningshuset er fra 1880-tallet. Velpleiet kulturlandskap og et langt intakt steingjerde. Deler av Klakken brukes fremdeles til landbruksdrift.

På Gnr 5 Bnr 12 er det et fjøs av eldre type (sannsynlig 1800-tallet). Våningshuset er fra tidlig 1900-tall, men karakteristisk og med intakt skifertak.

I Tenderhågen (Gnr 6 Bnr 17-19) er det to hus av eldre dato, samt en typisk jordkjeller.

Stamnes

Dette er også et område med lang bosetningshistorie, men det er ikke funnet rester av gårdshauger her. I Stamnes (delvis innen regional kulturminneplan) er det et kulturmiljø som spenner fra hus i nordlandsstil fra slutten av 1800-tallet (6/1), via sveitserhus fra de første årene av 1900-tallet (6/3 og 6/40), husbankhus, funkishus og hus bygget på 1980-tallet.

Fjøs/låve på Gnr 6 Bnr 1 er av en eldre type og sannsynligvis fra siste halvdel av 1800-tallet. Restaurert torvtak. Syllstokker av rekved, noe som skulle være svært motstandssdyktig mot råte. Fjøs på Gnr 6 Bnr 40 har tømmer fra et gammelt våningshus som opprinnelig ble flyttet fra Stamnes, til Sørsandøya og så tilbake igjen. (Kristen Andersa-stua). Området er preget av bevarte gårdsanlegg og det er flere bevarte driftsbygninger. Området preges delvis av aktiv landbruksdrift, med slått og beite av sau, for tiden kun på gnr 6, bnr 3.

Fra Stamnes, Gnr 6 Bnr 3.

Grav/Hammer

Som navnet Grav sannsynligvis antyder, er dette et område som har lang bosetningshistorie, og der det ikke er usannsynlig at det finnes graver fra før-kristen tid. Det er omfattende gårdshauger på Grav. Et flott og velpleiet kulturlandskap med steingjerder og jordkjellere.

Gnr 8 Bnr 12 har et intakt gårdsanlegg fra tidlig 1900-tall. Våningshuset har blitt flyttet minst en gang før (personlig meddelelse Gudrun Jørgensen), så tømmeret er fra 1800-tallet.

Gnr 8, Bnr 12

Ytterst på Hammar , Gnr 7, Bnr 13, står det et eldre hus med uthus som også har et svært opprinnelig preg. Området rundt er preget av mye pen tørrmuring av stein. Gnr 7, bnr 14 er et velholdt lite våningshus i nordlandstil.

Nederst i Grav, Gnr 8, Bnr 89 er også et opprinnelig lite nordlandshus. Sannsynlig opprinnelig fra 1800-tallet (ifølge SEFRAK-registrering)

Brygga/ Meland

På Brygga og Meland er et særpreget kulturlandskap med mange steingjerder. Her er også en stor gårdshaug på gnr 9 bnr 3 og gnr 9 bnr 6, samt flere andre fornminner.

Våningshus på Gnr 9 Bnr 3 er fra et eldre stabbur. Våningshus på Gnr 9, Bnr 38 er opprinnelig et gammel nordlandshus fra før 1900.

Brygga bygdetun.

Brygga bygdetun er Røst kommunes tusenårssted og et viktig kulturminne i kommunen. Brygga med våningshus, rorbu (delvis ombygd til fjøs), rester av steinnaust og Alidastua er kommunal eiendom.

Brygga er et gammelt handelssted fra siste halvdel av 1800-tallet. Her var to store våningshus, en nordlandslån, som ennå står, og et i sveitserstil (Reiertsalen), som ble flyttet til Henningsvær i Lofoten. På Brygga var poståpneri (Meland) , dampskipsanløp, butikk, rorbuer, brygger/sjøhus, samt landbruksbygninger.

Brygga har stort potensiale til formidling og ligger i et flott og særpreget kulturlandskap. Mer om Brygga i prioriteringslista.

Inndyr

Her er det flere SEFRAK-registrerte bygninger. Våningshus fra midten av 1800-tallet . Særpreget våningshus fra tidlig 1900-tall og sjøhus fra 1800-tall mot sjøen på Gnr 9, bnr 4.

Steinnaust Vanna med Sjøhus på Inndyr bak

På nesset mellom Inndyr og Brygga, Pisselen, står murene etter et stort steinnaust av samme dimensjoner som naustet på Vangen/Litj-Demma.

Vangen-Skutneset.

På Vangen og ved Skutneset, Gnr 10 Bnr 15 og Gnr 10 Bnr 11 er det en rekke eldre bygninger. Våningshuset på Skutneset, er sannsynligvis fra 1800-tallet, kjøpt på auksjon i Klakken og flyttet til Skutneset. Flere intakte fjøs og skjåer i området. Sannsynlig gjenbruk av materialer.

Også bygningene på Gnr 10, Bnr 15 og 31, er av eldre dato. Her er våningshus og to fjøs med sannsynlig opprinnelse fra 1800-tallet.

Steinnaustet på Litj-Demma er med i regional kulturminneplan. Dette steinnaustet er fra før 1883 og er det siste intakte av sitt slag på Røst.

Steinnaustet på Litj-Demma sett fra sør og fra innsiden (under)

Nesset med Skau.

Området Skau-Nesset er et området som er særdeles rikt på kulturminner. Det er en viktig gårdshaug på Skau/Skaudungan, samt gamle graver i området. Bosetningen på gårdshaugen begynte trolig i vikingtiden (ca. 800-900). Det er gjort en rekke interessante funn som vitner om handel og velstand, blant annet en løvefigur i elfenben og en siselert gullring fra middelalder.

Gammelt nordlandshus på Skau. Gnr 10 bnr 4.

Området Nessvågen, inkludert Skau, er utpekt som viktig i kulturminneplan for Lofoten. Her fremheves den kontinuerlige bosetninga tilbake til jernalderen.

Petra Henriksen-huset, fra før 1883. Gnr 12, Bnr 2.

Det er en rekke SEFRAK-registrerte bygg i området. I tillegg har det vært mye gjenbruk av materialer. Det er flere bygg som skal ha materialer fra gammelkirka som ble reves rundt 1900, før nykirka ble oppført. Det skal da ha blitt holdt auksjon der både gjenstander og gulv, kledning etc. ble solgt. Det har blitt opplyst at i Sandgata har bolighus Gnr 11, Bnr 11 og Gnr 11, Bnr 15 materialer, blant annet gulv, fra gammelkirka. Agnesstua i Bakkgjerdet, Gnr 11 Bnr 54, har listverk og panel fra gammelkirka. På Vangen har Gnr 10 Bnr 15 (eier Oddmund Ekrem Nilsen) blant annet gulv og muligens trapp fra gammelkirka.

Mathildestua fra tidlig 1900-tall. Gnr 11, Bnr 5.

Gjenbruk fra gammelkirka. Fra Agnesstua.

Ramnholmen

På Ramholmen øst for Nessvågen er det rester etter store kaianlegg. Et tidligere våningshus, Serinehuset, er flyttet fra Ramholmen og står nå som utleiebolig til turister på Færøya.

På Ramholmen står en av de siste originale rorbuene på Røst. Rorbua er omfattet av regional kulturminneplan.

Fra Inndyr mot bua på Ramholmen. Stavøya i bakgrunnen.

Marka

I marka finner man det eldste kjente kirkestedet på Røst, mellom vannbassenget og flyplassen, langs stien som går fra miljøstasjonen. Steinmuren er godt synlig på nært hold. Stedet er også markert med et informasjonsskilt.

Informasjonsskilt ved eldste kjente kirkested på Røst. Det er sannsynligvis denne kirken Querini nevner i sin beretning.

Dette er et kirkested fra middelalderen. Det skal også være funnet gjenstander fra vikingtid i området, noe som kanskje kan tyde på et tidligere hov i tiden før kristendommen ble innført. (En overgangsperiode som sikkert var ganske spesiell på et så isolert sted som Røst).

Ved Ånhammarn, på flaten før oppstigningen mot toppen, mot øst, er det en rekke steinsatte fordypninger i terrenget, ca. 1-1,5 m brede og ca. 2 m lange. Dette er uregistrerte kulturminner.

Det er en rekke kulturminner knyttet til eldre og nyere tids gåsejakt i området, i form av steinsmurte jaktskjul. Noen av disse er med sikkerhet 60-70 år gamle, de kan godt være eldre. I naturreservatet er enkelte slike skjul blitt revet ned i nyere tid.

Ute på Øyran er det rester etter fundamenter for seilingsmerker og relativt omfattende saueskjul. Det er også sannsynligvis rester etter tarebrenningsgroper, som var en viktig biinntekt i tidligere tider. (Nevnes bl.a i Carl Schøyen, Nord i Værene fra 1915). Bilde av tarebrenning i Røstkalender.

Sentrum-området rundt skole-kirke

Området fra skolen og nordover består av nybygde hus. Det samme gjelder området vestover mot Grav og Varan. Det er imidlertid gjenbruk av tømmer flere steder.

Det er opplyst at det i alle fall er gjenbruk av tømmer på uthus ved Gnr 8, Bnr 24, Gnr 8, Bnr 64, (Flyplassveien og Trenykveien) Gnr 6 Bnr 20, Gnr 7, Bnr 21 (Kjerkveien) og Gnr 10, Gnr 19.

Nykirka er en tømret langkirke fra år 1900. Pent og interessant interiør i jugendstil. Alterskapet er en av de mest verdifulle kulturminner på Røst og er laget omkring 1520. Dette skapet har dermed vært i alle de kjente kirkene på Røst. Kirka er listeført av Riksantikvaren.

Gammelskola er fra midten av 1930-tallet.

Kårøy

På Kårøy er det en rekke kulturminner fra perioden ca. 1880-1930. Dimensjonene vitner om den store aktiviteten som det en gang var på øya.

Harald Nilsen huset fra ca. 1914 nærmest i bildet. Her er det mange interessante bygningsdetaljer. Kan være et aktuelt sted for turisme og forskning, men det trenges en omfattende planlegging. Første trinn vil være å sikre taket.

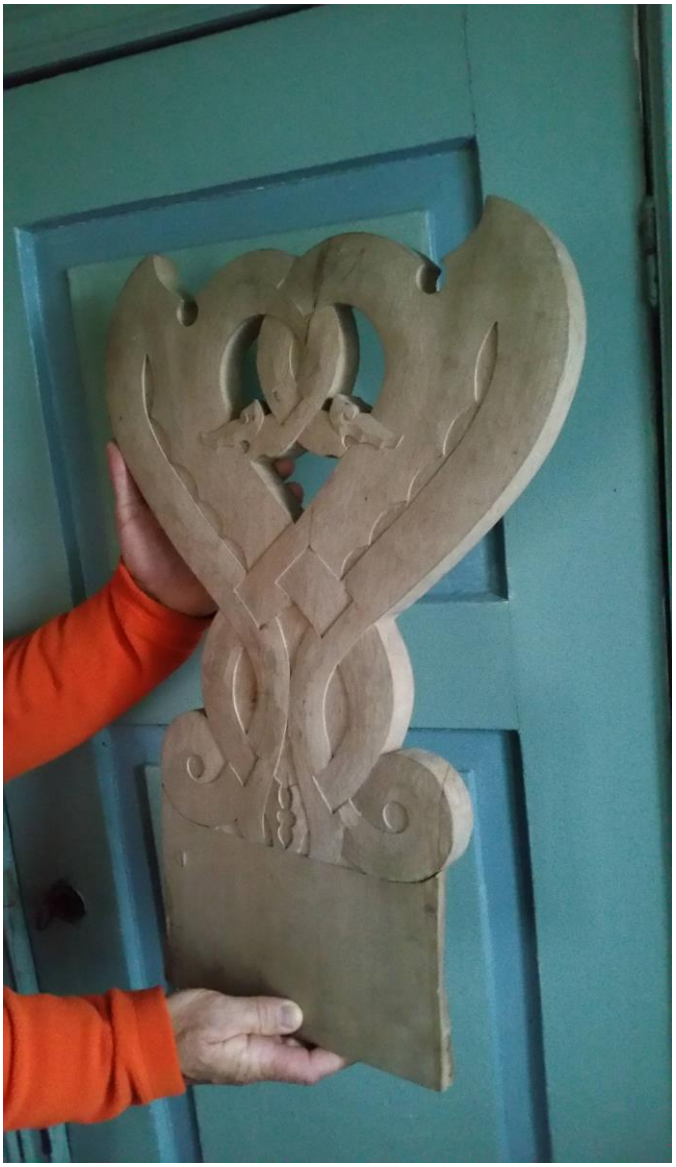

Detalj av skåret motiv. Fra Hoset-huset

Det eldste nåværende huset på Kårøya er Hoset-huset fra sent 1800-tall. Treskjærer og byggmester Hoset har stått for flere hus i sveitserstil på Værøy og Røst, blant annet i Stamnes og muligens også Thorsen/Thoralf-huset på Kårøya.

Kankholmen/Bjurra

Her står et brygga som tidligere også ble brukt til beboelse for fiskere. Ukjent byggeår, men sannsynlig samme tidsperiode som byggene på Kårøya, ca 1880-1920. Legg merke til de to pipene og intakt skifertak. Dette er et av kulturminnene som kan ha et stort potensiale, men som trenger strakstiltak.

Lyngvær og Røsslyngvær.

Lyngvær har vært lite kartlagt i denne omgang (og tidligere). Her gjenstår det arbeid. I Lyngværsundet er det store kaianlegg etter tidligere tiders virksomhet. Fremdeles står her noen viktige kulturminner. Disse er i familien Pedersens eie og benyttes som fritidsboliger.

På Gnr 7 Bnr 8 (familien Olsen sin eiendom), som er en omfattende eiendom, er det en rekke kulturminner. Blant annet ent våningshus med fjøs fra 1950-tallet, i original stand oppe i det lille dalføret midt på øya. Lenger mot vest/sørvest er det et gammelt fiskebruk, samt to eldre nordlandshus.

Under kartlegging sommer 2016 utført av Nordland Fylkeskommune og Tromsø Museum ble det funnet spor etter bosetning fra bronsealder nord for vannbassenget på øya.

Familien Olsens våningshus og fjøs på Gnr 7, Bnr 8. Vanntårnet i bakgrunnen.

Det gamle vanntårnet med vannbasseng på Lyngvær er interessant, da det vitner om hvordan man tidligere fikk vannforsyning til Røst.

Røsslyngvær har også en rekke kulturminner. Det er rester etter festene etter et stort seilingsmerke som sto på høyeste punkt. Langs vestsiden av øya er det flere rester etter virksomhet helt opp til nyere tids lakseoppdrett. Det er også murer etter buer og et oppmuret kaianlegg i tilknytning til vannbassenget på øya. Røsslyngvær har gode havneforhold, og med tilgang til ferskvann har det vært en viktig havn for tilreisende fiskebåter.

Røstøyan og Nykan

Ute i fjella er det en rekke interessante kulturminner som strekker seg over en svært lang periode, helt fra de første kjente spor av menneskelig aktivitet i Røst.

På Vedøya er det særlig mange spor i Hyttebukta/Grindteigen. Det er en rekke støer langs fjære, ca. 16 stk. Det er hustufter fra yngre steinalder til jernalder. Fra grophus til runde gammetufter. Her er det mulige samiske kulturminner. (Minst) en nedrast fangstbu.

Den eneste hytta som i dag står, ble oppført rundt 1960. Det har blitt opplyst at materialer til hytta kom fra et gammelt hus i området rundt Inndyr. (ubekreftede opplysninger). Hytta eies i dag av staten, ved Norsk Institutt for Naturforskning.

I Bunesbukta, mot sør, blant annet på og rundt Hundneset, er det tydelige rester av en rekke gamle bygninger. Det er også rester av nyere konstruksjoner, med støypmur.

På østsiden av Vedøya er det rester av bebyggelse på Leinner og på Dalteigen.

I Storfjellet er det registrert komplette gårdsanlegg, med bl.a våningshus, uthus, fjøs og naust, på Sand og ved Husan.

Det er også tufter oppe i Austdalen og på østsiden,ved Eidet. Ovenfor fangstbua Gammen i Austdalsskjæret, skal det være en liten brønn. Det er åpenbart flere oppkommer på Storfjellet, blant annet i nærheten av Sand og Husan, da tilgang på ferskvann var viktig. På Sand er det rester etter en demning. Viser til grundigere oversikt i Kulturminnesøk/Askeladden, samt prioriteringsliste.

På Trenyken, i en dyp brenningshule som kalles Helvete, ble det i 1992 påvist hulemalerier fra steinalderen. Det er også en brenningshule på Vedøya, kalt Vishellarn, rett ovenfor Grindteigen. Skulpturen Reiret/ Il Nido er plassert nedenfor åpning. Usikkert om denne er undersøkt, den er åpnere og mindre dyp en den i Trenyken. Det finnes en utførlig og interessant beskrivelse av Helvete på Kulturminnesøk.

Det er også en rekke nyere kulturminner, i form av fangstbuer, på mange av de større øyene. Viser til prioriteringsliste.

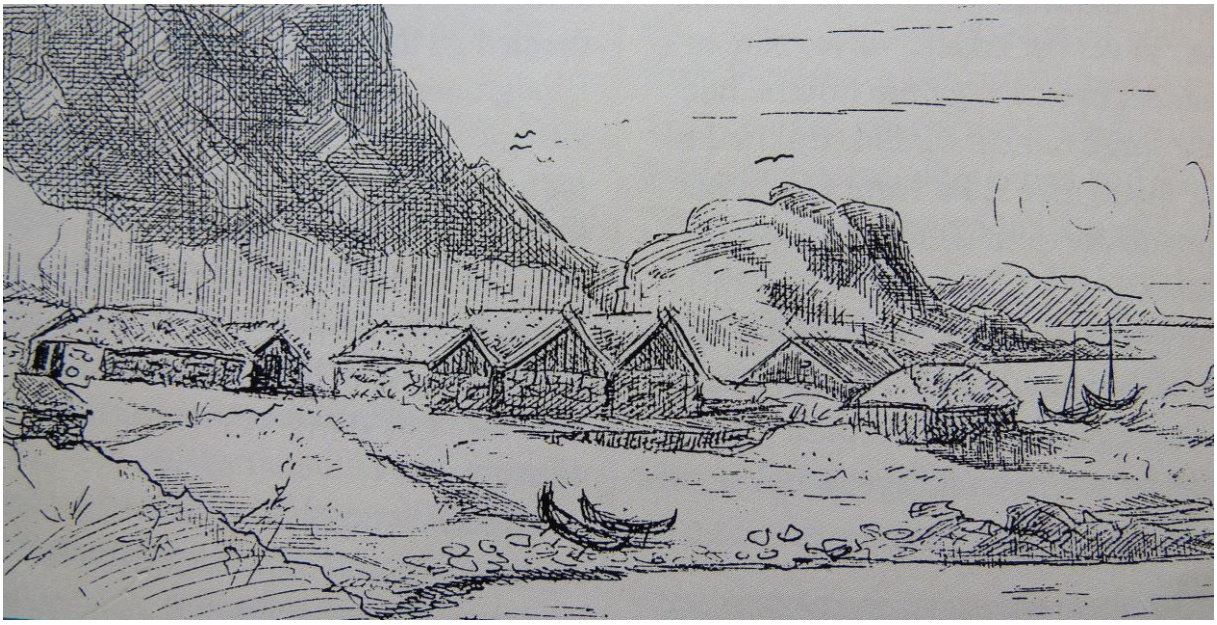

Skisse av hvordan Sand i Storfjellet kan ha sett ut. Tegning: Hans Arne Hansen

Bilde av gjenstand funnet ved gårdshaugen på Sand. Det er et øre fra en bronsekjele. Den er typisk for 1200 og 1300-tallet. Det er sannsynlig at kjelen ble laget på 1300-tallet.

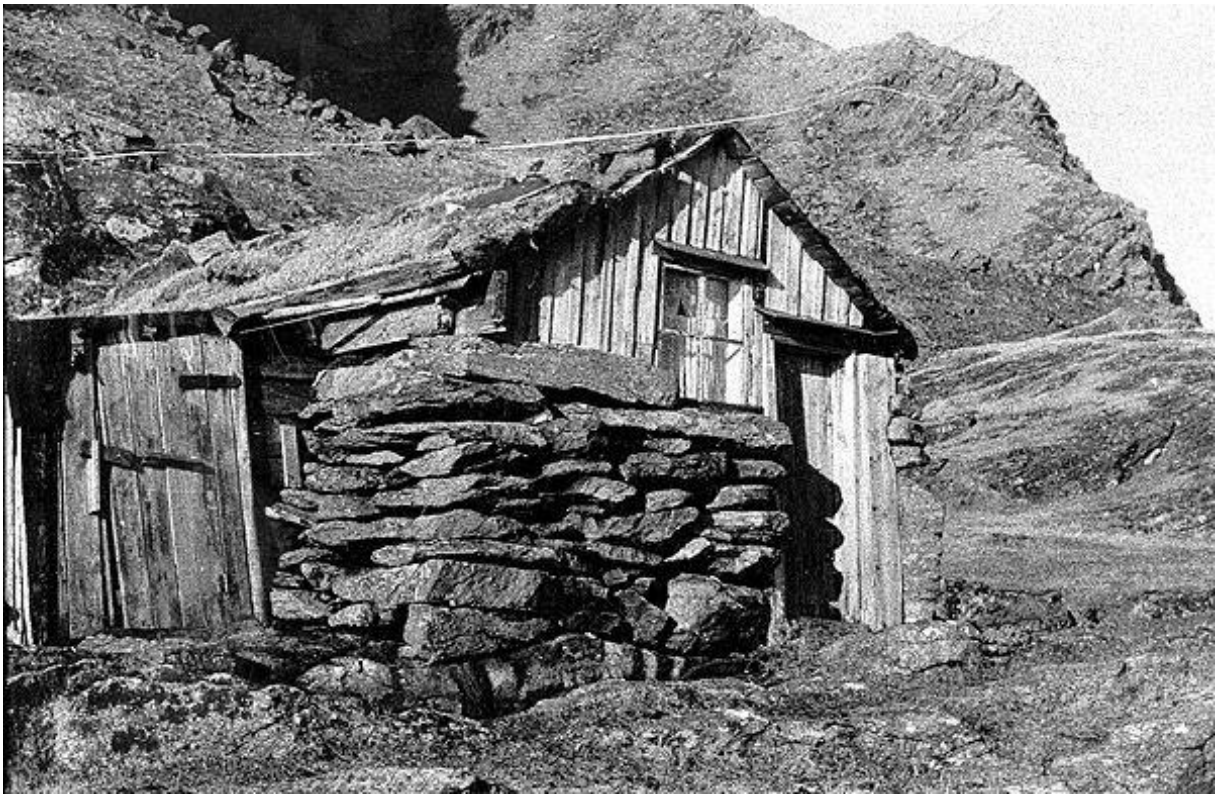

Fangsthytte. Gammen i Storfjellet

Bu/hytte av eldre dato på Sørsandøya. Nils B. Nilsen-hytta.

Skomvær

På Skomvær, Gnr 1, Bnr 1, ytterst ute i Røstskjærgården, står et av de mest kjente kulturminner på Røst, Skomvær fyr.

Kunstner Theodor Kittelsen oppholdt seg på Røst og Skomvær i årene 1887-89 og skildret sine opplevelser i *Fra Lofoten* 1 og 2, utgitt i 1890 og 1891.

Skomvær fyr er med i regional kulturminneplan og er fredet.

Skomvær fyrstasjon fra 1887 er eid av staten og delvis istandsatt av Kystverket. Dette er en av de viktigste kulturminnene på Røst og godt kjent også utenfor kommunen. Et økt fokus på Skomvær som kulturminne, i dialog med Riksantikvaren og Kystverket, vil være viktig med tanke på fremtidig bruk og tilgjengelighet.

Ulike kulturminner på Røst

Steingjerder

Steingjerder er et landskapselement som i stor grad har preget og fremdeles preger Røst. De gjenværende steingjerdene på Røstlandet tas vare på av eiere og brukere. Det kan allikevel bli behov for mer systematisk vedlikeholdsarbeid, slik som under steinmurekurset som ble gjennomført i 2012 av Espen Marthinsen i regi av prosjektet *Kulturlandskapet som næringsutvikler på Røst.*

Områder med steingjerder finner man mange steder på Røst, men spesielt kan nevnes området rundt Meland og Brygga, Sandgata/Nesset, området nord for Ystnes/Brasen/Kongsjord, Klakken , Grav, samt steingjerdet rundt nye og gamle kirkegård.

Steingjerde i Nesset

Steinspenger

Røstlandet er et landskap som bærer preg av smale, grunne sund .. Landskapet preges av en rekke steinspenger (ei spong, flere spenger), tørrmurte steinveier som binder områdene sammen. Noen typiske eksempler er Tangsponga langs gamle Ystnesveien, den største på Røst, (Gnr 4, bnr 1), Sponga mellom Stamnes og Vassnes (Gnr 6, bnr 3/ Gnr 7 Bnr 64), veien over til Brygga (Gnr 9, Bnr 2), samt steinspenger i Klakken og på Kalvøya.

Typisk steinspong, mellom Stamnes (Gnr 6, Bnr 3) og Vassnes (Gnr 7, Gnr 64 (?). Ennå noe i bruk i dag.

Gårdshauger

Det er en bemerkelsverdig stor tetthet av gårdshauger på Røst, noe som forteller om stor handelsvirksomhet. Det er gårdshauger i Ystnes , Brasen, Grav, Meland, Skau og i Nesset. Det er også en mulig gårdshaug i Klakken. I fjella er det gårdshauger på Storfjellet, på Sand og på Husan.

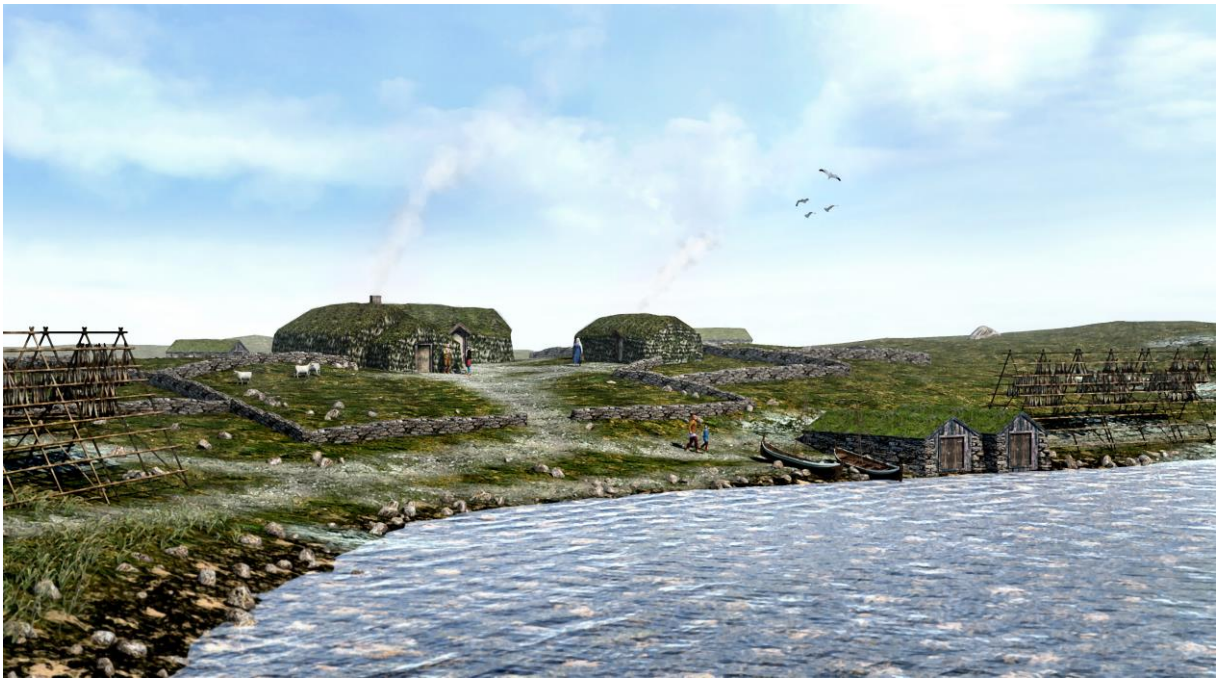

Rekonstruksjonstegning av hvordan gården på Skau kan ha sett ut på Querinis tid. Illustrasjon til artikkel i Aftenposten Historie om Querini på Røst. Illustrasjon: Arkikon

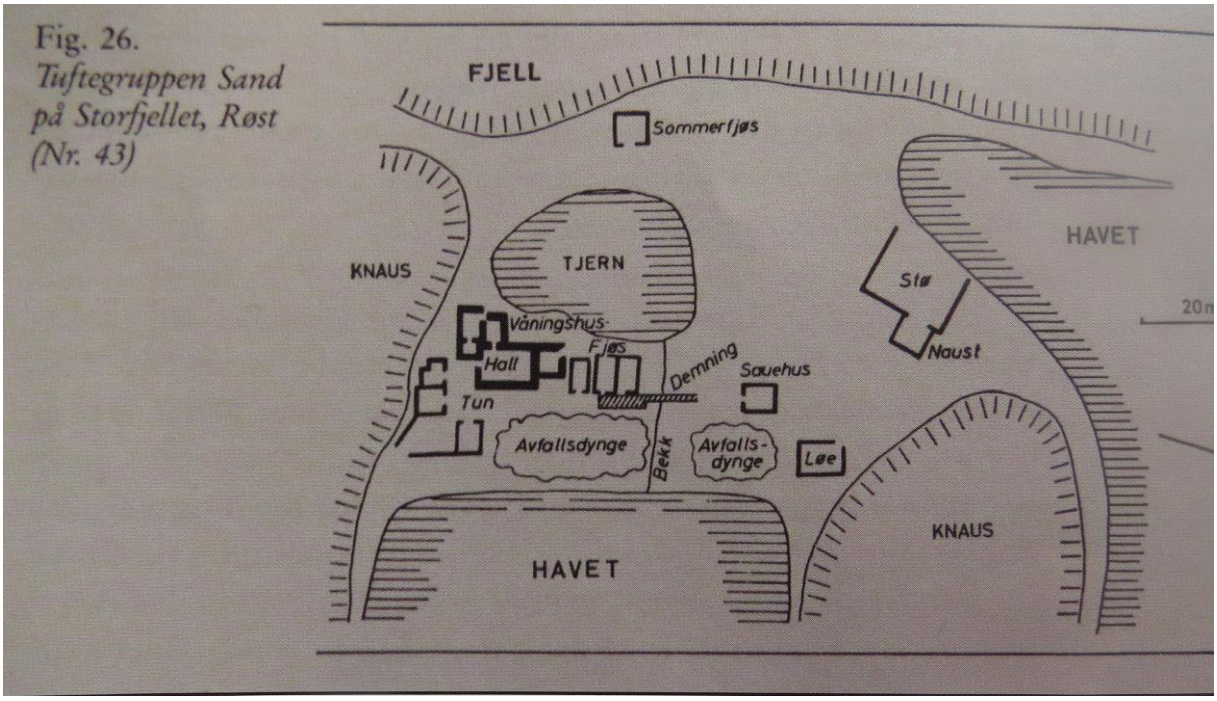

Skisse av Sand, Fra Povl Simensen. Fortidsminner nord for polarsirkelen.

Jordkjellere

Jordkjellere av stein for å oppbevare potet og andre grønnsaker er typisk på gårdene på Røst. De er oftest gravd inn i bakkehellinger og mange finnes i forbindelse med gårdshaugene. Det finnes jordkjellere flere steder, blant annet Ystnes (Toftan), Brasen(Øvergård), klakken,

Jordkjeller på Skau. Gnr 9, Bnr 1.

Varder

Det er enkelte varder igjen på Røst. Bruken av varder går igjen i stedsnavn som Varan. Mellom Varan og Meland, på Sverrebakken (et av de høyeste punktene på Røstlandet, 9,1 meter, Gnr 9 Bnr 1) står en stor varde som har vært i bruk som varde fra gammelt. Ukjent byggeår.

Varde på Sverrebakken

Våningshus

Det er representert våningshus fra en rekke tids-og stilepoker på Røst. Et økt fokus på hva som særpreger de ulike stilarter vil være ønskelig ved restaureringsarbeid. Det er da særlig vindu og utvendig panel som er karakteristisk for husets uttrykk.

Originalvindu i Mathildestua i Nessvågen. Gnr.11. Bnr 5.

Støer

Det er opprinnelig en rekke støer langs strandlinja på Røst. Nessvågen er et område som preges av mange støer. Dette er kulturminner som er svært utsatt for å forsvinne ved utdyping og utfylling i strandsonen i forbindelse med ny bruk.

Naust

Tradisjonelt har det vært mange naust på Røst, bygget både i stein og treverk. Mange steinnaust har dessverre blitt fjernet i forbindelse med veibygging på 1950 og 60-tallet. Mangelen på naust har nok også bidratt til at det er svært få småbåter i tre bevart på Røst.

Det er ønskelig at de siste naust på Røst bevares.

Naust og sjøskjå i Nesset. Gnr 12. Bnr 4.

Fjøs/låve

Dette, sammen med sommerfjøs, er en kulturminnetype som er svært utsatt på Røst.

Ny eller videreført bruk kan kanskje bidra til at flere bygg blir tatt vare på. Det er flere tilskuddsordninger for disse, SMIL-midler for landbruksbygg, ta et tak-aksjonen fra Norsk Kulturarv, Kulturminnefondet.

Tangspisende sau ytterst i Nesset. En av de siste sommerfjøsene på Røst bak, på nordsiden av det lange steingjerdet nord i Nesset. Gnr 12, Bnr 42.

Brønner

Det er en rekke brønner på Røst, både gårdsbrønner for hver enkelt gård eller , oftest, som en delt brønn mellom flere gårder. Det er også (minst) to statsbrønner på Røst: Nedenfor Fiskarheimen og en på vei inn til Alidastua ved Brygga/Meland.

Statsbrønnen ved Brygga

Sjøhus og brygger

Det er en rekke sjøhus/sjøskjåer og større brygger på Røst. Disse er imidlertid også en utsatt gruppe kulturminner, da mange går ut av vanlig bruk. Som for andre kulturminner er det viktig å fokusere på å bevare gammelt fremfor å rive og eventuelt bygge nytt.

Det er også slik at mange av disse er plassert slik at det ikke vil være enkelt å få bygget nytt.

Sjøhus på Kankholmen/Bjurra.

Kaianlegg

Det er en rekke kaianlegg fra ulike perioder bevart på Røst. Det er en rekke interessante kaianlegg ute i skjærgården som bør kartlegges. Verdt å nevne er kaianlegg på Lyngvær, Røsslyngvær, Bursholmen, Ramnholmen, Stavøya, og Meøya.

Kaianlegget på Stavøya er med i regional kulturminneplan.

Kaianlegg Røsslyngvær.

Flytende kulturminner

Det er ikke gjort en kartlegging av eksisterende tradisjonsbåter på Røst. Det er imidlertid ønskelig å bevare noen av de få gjenværende fartøyer av eldre type, slik som sjarken nevnt i prioritert liste.

Sjark av eldre type. Mot Grimsøya.

Hagebruk. Levende kulturminner

Gamle bilder viser at det ikke var uvanlig med inngjerdede hager på Røst før i tida, både tregjerder og steingjerder. Det var nok i all hovedsak nyttevekster som ble dyrket, med også en del prydvekster. Potetland har det vært mange av på Røst. Det var typisk å bruke den gode jorda i gårdshaugene til potetland og potetkjellere. Langs sjøen er det mange steder muret opp steinkanter og bygget opp land ved hjelp av sand, jord/torv fra holmene og fjella , husdyrgjødsel, guano og tang.

Typiske nyttevekster er potet, nepe og gulrot. Av flerårige nyttevekster har man seiersløk, sibirgressløk, oregano og rabarbra.

En god del av prydvekstene har nok også vært nyttevekster/medisinplanter, slik som reinfann, ormerot og værøyslirekne.

Hagevekstene er typiske bytteplanter. Det betyr at plantematerialet , akkurat som bygningstømmeret på Røst, kan være gammelt, godt over 100 år.

Det står fremdeles en god del gamle prydvekster i hager på Røst: Narcisser, primula, aurikler, akeleie, gamle tulipansorter, valmuer, hjelm, kvite dupper, hageballblom, martagonlilje, dagliljer, ormerot, bondepeon, rosa rugosa, fjellflokk, fagerfredløs og storveronika. Det har vært ønske lokalt om å få opp en tradisjonshage med typiske planter på Brygga eller en annet egnet plass.

Biolog og forfatter av kommende bok om norske fyrhager, Per Arvid Åsen, med lys prakthjelm på nye kirkegård.

Sjømerker

I skjærgården ved Røst er det en rekke murte varder og sjømerker av ulik alder. En del av disse vedlikeholdes av Kystverket. Det er mye interessant historie knyttet til konstruksjon og vedlikehold av disse karakteristiske konstruksjonene.

Fangstbuer

Ute i fjella og skjærgarden var det en rekke fangstbuer/fiskebuer i tidligere tider. Her er kartleggingen ufullstendig. Noen av buene var muret i stein og med torvtak. Dette er en

gammel type. Typisk er Gammen i Storfjellet. Rester etter andre slike steinbuer finnes blant annet i Hernyken (i nærheten av NINAs hytte) og Vedøya (Bunesbukta og på østsiden av øya).

Gammen i Storfjellet.

Det var også buer laget ved at en båt ble hvelvet over et enkel grunnmur. Dette er det rester av flere steder, blant annet på Sørsandøya, Vedøya , Hernyken og Yttersandøya.

Buene ute i fjella var naturlig nok ofte flyttet flere ganger, slik som mange bygninger på Røst.

Av de eldste trebygningene ute i fjella er sannsynligvis gammelhytta til Ekrem på Husan (skal ha blitt flyttet 4 ganger), Nilsen-bua på Sørsandøya , Rønneberg-bua på Buvær og en hytte på Sand, som opprinnelig har stått som bolighus i Stamnes. Alle disse har tømmer fra før 1900.

Ytterst i Nesset, helt nord på Skjæret, står det fremdeles en liten rorbu på pæler ute i vannet. Dette er opprinnelig en fangstbu flyttet fra Sørsandøya.

Rorbu på Skjæret. Gnr 11. Bnr 18.

Ørnfangeranlegg

Her er det kartlagt et eksempel på østsiden av Stavøya. Det er sannsynlig at det har vært flere.

Jaktskjul

Gåsejakt har vært bedrevet ute i marka. Her er rester av oppmurte jaktskjul i stein.

Kirker og kirkegårder

På Røst er det godt synlige minner etter kirkehistorie. Det eldste kjente kirkestedet på Røst, og som sannsynligvis er den kirken som Querini nevner i sin beretning, ligger mellom vannbassenget og flyplasstripa. Her står det et informasjonsskilt som trenger utskifting.

Mellom den nye og den gamle kirkegården, finnes sannsynligvis også rester etter nok en kirke. Den gamle kirkegårdsruinen i Nesset er den eldste stående kirka på Røst, innviet i 1839.

Gammelkirka er et viktig kulturminne, men opplevelsen forsterkes av samspillet mellom kulturminnet og omgivelsene. Fra ytterst i Sandgata mot Gammelkirka og gammelkirkegården (lengst til høyre).

Den nye kirka er i seg selv et viktig kulturminne, innviet 1900. I nykirka er det et særdeles viktig kulturminne, som opprinnelig sto i den eldste kjente kirka på Røst: Alterskapet fra ca. 1520.

Gammelkirkegården tegnet av Theodor Kittelsen.

Dunvær

Det ble tidligere drevet ærfuglrøkt på en rekke av øyene på Røst. Noen eksempler er Ramnholmen, Kårøya og Kalvøya. På Gremsøya driver Gudrun Jørgensen ennå aktiv røkt av ærfugl.

Språklige kulturminner.

Språklige kulturminner finnes gjennom stedsnavn og dialektuttrykk. Her eksisterer det noe kartlegging, blant annet av en rekke stedsnavn ute i fjella. Det er imidlertid en rekke navn knyttet til de mange skjær, landskapsformasjoner og meder, som ennå ikke er nedskrevet. Intervjuer med personer som ennå husker dette vil kunne bevare en god del for ettertiden.

Prioriterte kulturminner 2017-2022.

Det er en stor mengde interessante kulturminner selv i en relativt liten kommune som Røst. Mye av årsaken til dette er at det i tillegg til fast bosetning med det kulturlandskap og bygninger som hørte med til fiskerbondens omgivelser, også til alle tider har vært en stor aktivitet innen fiskeri. Det er et stort og variert utvalg av kulturminner knyttet til fiskerirelatert virksomhet gjennom tidene.

Det er viktig å poengtere variasjonen av kulturminner på Røst og at det her gjenstår mer arbeid med kartlegging og dokumentasjon.

Det er imidlertid også viktig å prioritere enkelte kulturminner og konkrete tiltak i neste femårsperiode, 2017-2022. Hovedgrunnen til dette henger sammen med hovedhensikten med prosjektet, som nevnt i innledningen: skape økt fokus og interesse for kulturminner som en ressurs for Røst. Da er det viktig å ha konkrete prosjekter, for å vise mulighetene og å skape entusiasme.

I starten på planarbeidet var det i utgangspunktet tanker om en tiårsplan. Det har imidlertid blitt vurdert at det er en fordel med et noe kortere tidsaspekt, for å få raskere igangsatt konkrete prosjekter . Det er også en fordel at det ikke er for lenge til man forhåpentligvis starter arbeidet med en revidert og utvidet kulturminneplan for Røst kommune, i lys av erfaringer fra perioden 2017-2022.

Noe av det vesentligste med planen er å bidra til å øke interessen for kulturminner på Røst. Gjennom et fokus på vern gjennom bruk er det et håp om at planarbeidet kan føre til en vridning av synet på kulturminner, fra å betraktes som en byrde, til en mulighet.

Prioriteringslisten skal ikke være hugget i stein. Dersom det skulle dukke opp andre konkrete prosjekter i denne perioden, der eiere og interesserte viser til konkrete planer for gjennomføring og delfinansiering, bør det vurderes å ta disse inn i en revidert prioriteringsliste ved et senere tidspunkt. Det er heller ikke slik at en søknad om støtte fra viktige aktører som Kulturminnefondet er avhengig av at kulturminnet er på prioritert liste. Det Kulturminnefondet krever er at kommunen har en kulturminneplan.

I denne planen har enkelte faktorer blitt tillagt særlig vekt ved utvelgelse av prioriterte kulturminner:

-Kulturminner som er unike/typiske for Røst

-Konkrete prosjekter tilknyttet kulturminner og der en prioritering vil være avgjørende for om prosjektet gjennomføres

-Engasjement fra eiersiden

-Vern gjennom bruk. Kulturminner med verdi for formidling lokalt og i turistøyemed

Det vil være ønskelig å opprette hensynsoner rundt enkelte viktige kulturminner og kulturmiljøer ved neste rullering av arealplan for Røst kommune.

En hensynssone for kulturminner er et nærmere definert område på kart i kommuneplanens arealdel (Jfr. Plan og bygningsloven § 11-8 c). Det er ikke snakk om direkte vern, men et område der man søker å bevare stedets egenart. Det vil blant annet være snakk om å ha et bevisst forhold til nybygg i et slikt område.

Jfr. Plan og bygningsloven § 29-2.*Visuelle kvaliteter*

Ethvert tiltak etter kapittel 20 skal prosjekteres og utføres slik at det etter kommunens skjønn innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til dets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering.

Det er viktig å understreke at kulturminnevern ikke betyr et hinder for næringsutvikling. Et poeng med denne planen er å understreke at det ofte kan være tvert om: Det er ønskelig å bruke kulturminner for å utvikle ny næring, blant annet innen turisme.

Derfor er det viktig å nevne økonomiske incentiver for å ta vare på kulturminner: Det er god økonomi i å ta vare på gammelt fremfor å bygge nytt. Det finnes en rekke støtteordninger for ivaretakelse av kulturminner og disse bør før Røst sitt vedkommende brukes mer aktivt. Det er også en viktig satsing innen opplevelsesturisme der kulturminner kan og bør spille en vesentlig rolle.

Til slutt dreier kulturminner seg om lokal identitet og stolthet over hva generasjonene før har skapt. Da er det viktig å få fokus på kvalitetene med gamle bygg og konstruksjoner.

Prioriterte kulturminner (ingen spesifikk rekkefølge):

1.Gammelkirka. Gammelkirka har stor opplevelsesverdi og ligger i et område med stor verdi for friluftslivet på Røst. Det er ønskelig med bedret inngjerding (tre- eller steingjerde) og grinder. Stiene bør tilrettelegges ved de fuktige partiene. Det bør også bli noe mer tilrettelagt for parkering ved Sandgata (Grus der det nå er oppkjørt mark, dette er avklart med, og ønsket av, grunneier).

Gammelkirka ligger i et attraktivt turområde. Det er viktig å se friluftsinteresser og kulturminner i sammenheng her. Gammelkirka og gammelkirkegården er med i regional kulturminneplan. I området fra den nye porten i Sandgata (oppført som del av kulturminneplanarbeidet) og til gammelkirkegården er det et stort område som er viktig som natur- og rekreasjonsområde. Det åpne landskapet er med på å gjøre ruinen av gammelkirka og gammelkirkegården med tårnet et ekstra særpreg, som landemerker i et åpent landskap preget av beitemark og morener. Midtveis mellom Sandgata og gammelkirkegården ligger det et saueskjul av gammel type, bygget i vinkel for å gi livd for alle vindretninger. Det er også en gapahuk i området.

2.Gammelkirkegården

Dette er et svært spesielt og synlig kulturminne på Røst. Kirkegården er fra 1800-tallet, deler av den kan være vesentlig eldre. En klarere plan for vedlikehold av kirkegården og kirkegårdsgjerdet bør på plass.

Røst hjerteklubb LHL har ønsker og planer om å sette i stand sjømerket på gammelkirkegården.

Det kan også bli aktuelt å istandsette steingjerdet ved kurs (tørrmurer Haakon Aase) og dugnad sommer 2017.

3. Røst eldste kirkested. Det eldste kjente kirkestedet på Røst og sannsynligvis kirka Querini nevner. Ligger ved turstien fra miljøstasjonen, mellom vannbassenget og flyplassen. Her er det behov for en ny informasjonstavle/ ny tekst der den gamle er slitt bort. Dette er innvilget gjennom *Fotefar mot Nord*-prosjektet fra Nordland Fylkeskommune.

4.Agnesstua. Her er det konkrete planer om restaurering av tunet rundt Agnesstua, med våningshus, skjå og flytting/gjenreisning av fjøs.

Kunstner Eva Harr og arkitekt Ole Tørklep har kjøpt Agnesstua i Bakkgjerdet og ønsker å føre tunet tilbake til sitt opprinnelig utseende. Stua er typisk et nordlandshus fra forrige århundreskiftet med stor grad av autentisitet. Her er gjenbruk av materialer fra den gamle kirka på Røst, slik som i flere hus i Nesset. Beliggende i et kulturlandskap og kulturmiljø med stor opplevelsesverdi. Det har blitt gjennomført flere restaureringsprosjekter i privat regi i umiddelbar nærhet.

Området Nessvågen-Skau er med i regional kulturminneplan. Dette er et område med stor tetthet av kulturminner fra før 1900. Det er samlet en rekke mulige prosjekter innenfor samme område, noe som vil ta vare på og øke områdets verdi i kulturminnesammenheng.

5.Petra Henriksen-huset, fra før 1883 (inntegnet på gårdskart fra 1883) . Dette er et særpreget bygg med mange originale detaljer. Sammen med fjøsen kan dette bli et fint ivaretatt kulturminne nord på øya. Det er ønskelig at huset brukes til fellesløsninger i fremtiden, gjennom venneforening, stiftelse eller lignende. Mulige aktiviteter kan være møtelokale, salgsutstilling, kunst/fotoutstillinger mm. Viktig at aktivitetene gir en viss inntekt, med tanke på fremtidig vedlikehold. Her er det i første omgang (2017) behov for midler til kjøp av bygg og tomt. Det er tanker om å få til privat innsamling for å få dette til.

Området rundt Nesset og Skau har også viktige spor av støer, naust, buer og gårdshauger med formidlingsverdi.

6. Steinnaust ved Vangen/Litj-Demma. Dette er et svært autentisk steinnaust fra før 1883. Det siste stornaustet på Røst som er bevart i sin helhet. Det foreligger planer om å legge nytt torvtak på naustet og å rette opp steinmuren, særlig mot øst. Dette vil være avhengig av ekstern støtte for gjennomføring. Det er derfor søkt Kulturminnefondet om støtte til prosjekt. (1. november 2016). Tørrmurer Haakon Aase er kontaktet med tanke på mulig prosjekt og kurs.

Naustet er godt egnet til bruk i formidling. Ligger i et landskap preget av en rekke andre kulturminner fra samme periode og noe senere. Det er viktig med en plan for videre bruk. Det er ønskelig at naustet i hovedsak brukes til oppbevaring av trebåter. En tradisjonsbåtsamling kan være aktuelt.

Det er også opprettet kontakt med Norsk Maritimt Museum (Bygdøy) for å finne mer ut om den siste båten som sto i dette naustet: en åttring som ble benyttet av fiskere fra Vega. Båten

er plassert på fjernlager og dersom naustet blir istandsatt er det ikke utenkelig å få den tilbake til Røst, dersom dette er ønskelig.

7. Brygga bygdetun-Meland kulturlandskap. Røst kommunes tusenårssted. Viktig i formidling og et viktig opplevelsestilbud på Røstlandet.

Det trengs en konkret bruksplan for Brygga. Tomten rundt Brygga er svært begrenset og vil kunne skape problemer ved utvikling av stedet som bygdetun. Det er ønskelig med dialog med eierne om kjøp/overtakelse av mer areal rundt Brygga. Det er ønskelig at låve/fjøs blir inkludert som en del av tunet. I tillegg er det behov for en bedre adkomst med parkering ved veien. Dialog med eiere og berørte naboer er viktig her.

Aktuelle prosjekter i perioden 2017-2022 på Brygga kan være:

-Mer aktivitet på Brygga og i Alidastua. Søndagsåpent? Fortellerkvelder? Inkludering i omvisning som starter ved Bryggehotellet?

-Avklaring med tanke på parkering og adkomst. Det vil være aktuelt å få laget en avstillingsplass på nedsiden av hovedveien, der veien går inn til Alidastua.

-Overtakelse av låve/fjøs og utvidelse av tomta.

-Nødvendig vedlikehold på gammel rorbu og fjøs.

-Tak/torvtak på et av steinnaustene på Brygga. Fremtidig bruk av naust må da tas opp.

Det er ønskelig å se Brygga i sammenheng med kulturlandskapet rundt, da hele området har stor opplevelsesverdi.

8.Gammelhuset i Varan. Håkonhuset. Her har det vært museumsutstilling og omvisning. Ønsket fra eier er at dette skal gjenopptas og at det skal gis faglige råd for hvordan huset best mulig kan ivaretas.

9.Gårdshauger Gårdshaugene er en viktig kilde til historien om Querini, sammen med det eldste kirkestedet ute i marka. Mange av gårdshaugene har hatt bosetning fra ca. år 800 (noe usikkert) til moderne tid. Nyere hus (1800 og 1900-tallet) er ofte ført opp på gårdshaugene, noe som gir en kontinuerlig bosetningshistorie på over 1000 år. Det er en uvanlig tetthet av gårdshauger på Røst. Dette tyder på en utstrakt handel, primært med tørrfisk, da lokalt fiske og jordbruk alene neppe ville gi livsgrunnlag for så tett bosetning. Det er søkt og innvilget midler fra *Fotefar mot Nord* prosjektet hos fylkeskommunen til et oversiktskart (basert på

flyfoto/Ortofoto) over ulike kulturminner på Røst (eldre og nyere), blant annet gårdshauger og kirkesteder. Dette skal fungere både som et generelt informasjonskart og et kart over kulturminner. Plassering ved fergekaia.

Det er viktig at man unngår unødig skilting og ferdsel på privat grunn, da alle gårdshaugene ligger på inngjerdet innmark. Det finnes også gårdshauger ute i fjella. Alt er ikke kartlagt, men det finnes rester av gårdsanlegg fra middelalder på Sand og Husan i Storfjellet, samt spor etter bygninger i Austdalen og Eidet. Det er mange fornminner på Vedøya og Stavøya, men gårdshauger er ikke kartlagt.

En fremtidig formidling av både gårdshaugenes historie og historien om Querini er et mulig prosjekt knyttet til et rekonstruert hus fra Querinis tid på Røst, 1432. Et slikt rekonstruert bygg ville kunne bli viktig i formidlingene av gårdshaugene på Røst og livet på Røst i middelalderen. En slik satsing vil kunne inngå i prosjektet rundt opplevelsesturisme på Røst, samt Via Querinissima.

Det vil i så fall bli behov for noe mer arkeologisk kartlegging, helst via overflatescanning, for å finne ut mer detaljer rundt byggenes konstruksjon og omfang. Gårdshaugen på Sand i Storfjellet ble sannsynligvis forlatt ikke lang tid før Querini og hans menn strandet i et av fjelløyene på Røst. Dersom gårdsanlegget på Sand ble forlatt i løpet av 1300-tallet, vil det gi en god pekepinn på hvordan husene så ut i 1432.

Nyere gjennomgang av de italienske tekstene tyder på at Querinis beskrivelse av husene er sammenfallende med arkeologiske funn. Beskrivelsen nevner nemlig at *deres bosteder er laget av stokker av tre.* Dette passer godt med stavbygde hus, slik som på gårdshaugen på Sand i Storfjellet. De tykke ytterveggene, som man ser på de forlatte gårdene i Storfjellet, består av stein og torv. Takene har mest sannsynlig vært dekket av never og torv. Dette var årestuer, noe også Querini nevner: *kun en åpning under mønet*. Denne byggeskikken med stavbygde langhus, kledd med stein og torv, synes å stamme fra før vikingetid og holdt seg (med modifikasjoner) i typiske kyststrøk i Nord-Norge til helt ut på 1500-1600-tallet, da tømmerhus gradvis overtok.

10.Steinspenger og steingjerder

Det er ønskelig med mer informasjon og fokus på de ulike steinbygde konstruksjonene på Røst. Det kan være ønskelig å gjennomføre flere kurs i tørrmuring på Røst (se gammelkirkegården og steinnaust Vanna).

11.Harald Nilsen -huset Kårøya. Kårøya er med i regional kulturminneplan. Opprinnelig kulturmiljø med stor opplevelsesverdi. Hele østsiden av Kårøysundet er full av kulturminner som gir et inntrykk av hvordan fiskeværet på Røst så ut før.

Kårøya er i bruk til fritid, fiskerirelatert virksomhet, turisme og forskning. Det er flere interessante bygg på Kårøya.

Lengst mot nord ligger Thoralfhuset/Thorsenhuset. Her bør det avklares hvilke muligheter som finnes.

Sør for Thoralfhuset ligger en rorbu og en brygge som eies av Arne Johansen. Disse er godt vedlikeholdt.

Det største bygget i bryggerekka er Helgesenhuset, fra først på 1900-tallet. Dette bygget er av store dimensjoner og brukes i dag noe til turisme. Stort potensiale.

Lengst mot sør ligger det en særpreget brygge med mange originale detaljer: Harald Nilsen-huset. Det er her, i tillegg til Thoralf-huset, det er mest prekært og aktuelt med tanke på å få gjort noe.

Under befaring med Kulturminnefondet ble det klart at det er mulighet for et prosjekt her og det har (1.november 2016) blitt levert inn en søknad for utbedring av taket.

Det har også blitt opprettet kontakt med Nordlandsmuseet. Nordlandsmuseet er interessert i å ha et utvidet samarbeid der aktuelle prosjekter på Røst inngår i et konsolidert museumssamarbeid. Nordlandsmuseet har startet opp prosjektet Norsk Jektefartsmuseum, der jektefarten er i fokus. På Kjerringøy er det handelen som er i fokus. På Røst vil man kunne vise fram et levende fiskerisamfunn som fremdeles lever å produksjon av, og handel med, tørrfisk. Gamle brygger og tørrfiskloft på Kårøya/i Kårøysundet vil passe svært godt inn i Nordlandsmuseets planer. Et argument for samarbeid er at Røst og Nordlandsmuseet ikke har like attraksjoner. Røst vil kunne bli et supplement for Nordlandsmuseet. For Røst sitt vedkommende vil Norsk Jektefartsmuseum ha flere henvisninger til Røst når det gjelder tørrfiskproduksjon og Querini. Ved et samarbeid vil selvsagt markedsføringen av en avdeling

på Røst øke betydelig. Det jobber per dags dato videre med disse planene. Nordlandsmuseets representanter ved direktør Morten Steffensen og avdelingsleder Erika Søfting, ønsker å legge frem et forslag for kommunestyret. Forhåpentligvis lar dette seg gjennomføre i løpet av første halvdel av 2017. Det er ønskelig å videreføre forskningen på krykkjebestanden, samt videreutvikle turismen på Kårøya. Krykkjene er en viktig del av turistopplevelsen på Kårøya, men det er viktig å samordne dette med behovet for restaurering og bruk av bygningsmassen, ellers mister Røst et karakteristisk kulturminne og med dagens forvitring mister også krykkjene sin bolig på Harald Nilsen -huset om en del år.

Arbeidet på taket av Harald-Nilsen huset skal koordineres med krykkjeforskningen på Kårøya. Forsker ved NINA, Tycho Anker Nilssen, mener det går an , og er ønskelig, å få laget alternative hekkeplasser til krykkje ved restaurering av taket.

En mulig løsning som har blitt nevnt, er en mindre konstruksjon, som står i stil med øvrig bebyggelse, som kan fungere som et kunstig fuglefjell og der forskere og besøkende kan oppleve hekkeplassene fra innsiden, uten å forstyrre fuglene. Et slikt prosjekt med tilrettelegging og flytting av hekkeplasser vil ha overføringsverdi for andre krykkjebestander som hekker i/nær bygninger, en problemstilling som blir stadig mer aktuell. Det er mulig å se en slik satsing i sammenheng med satsing på opplevelsesturisme på Røst. Et annet alternativ er å lage et kunstig fuglefjell ved å tilrettelegge for hekking i den lille fjellveggen sørvest på Kårøya.

12. Thoralfhuset/Thorsenhuset. Hus fra tidlig 1900-tall, sveitserstil. Et opprinnelig hus med mange fine detaljer. Huset er i sterkt forfall. Det har vært flere befaringer til huset i forbindelse med kulturminneplanen.

Det er mulig å ta vare på huset slik det står, men det vil bli kostbart. Det er også mulig å ta vare på detaljene ved huset: dører, vinduer, kledning og skifer, og bruke dette som en materialbank til annen restaurering på øya. Det er avklart at rivning av utvending kledning (og gjenbruk av dette som billedrammer) som har foregått på huset, opphører umiddelbart. Det kan også bli aktuelt å stive av hjørnet i sørøst (reisverk/innfelling laft), for å forhindre at det mest utsatte partiet siger ut. Dette bør da gjøres snarest mulig.

13. Brygge/sjøhus på Kankholmen/Bjurra.

Denne brygga er en av de siste i sitt slag på Røst og svært opprinnelig. Den er sannsynligvis noe eldre enn bryggene på Kårøya, dvs. 1800-tallet. Her har vært fiskebruk, mottak av tang og beboelsesrom. Dersom det er ønskelig fra eiers side, bør det undersøkes hvorvidt bygget kan berges og om man kan finne en ny bruk. Beliggenheten på en holme representeres en utfordring under restaureringsarbeid, men representerer også en mulighet med tanke på en unik og attraktiv beliggenhet.

14.Dunværet på Grimsøya/ Ærfuglrøkt

Dunværet/e-husene til Jørgensen på Grimsøya er det siste dunværet i aktivt bruk på Røst. Stor formidlingsverdi. Det er viktig at fremtidig bruk av e-husene oppmuntres. Eventuelt at det oppmuntres oppstart andre egnede steder på Røst. Aktuelt med støttetiltak gjennom kulturmidler/SMIL-midler.

15.Gammen i Storfjellet

Den siste intakte fangsthytta i stein ute i fjella. Viktig for å formidle tidligere tiders bruk av fjella. Eier har uttrykt ønske om at Gammen tas vare på som et kulturminne som formidler fangsthistorien ute i fjella. Det vil da kunne innebære å føre bygget tilbake til et mer opprinnelig utseende, med blant annet torvtak. Den kan også tjene som et eksempel ved eventuelle senere rekonstruksjoner av fangsthytter.

16.Forminner i fuglefjellene

Fuglefjellene er rike på fornminner og nyere spor av menneskelig aktivitet. I forvaltningsplanen for Røstøyan landskapsvernområde og Nykan naturreservat er også spor etter menneskelig aktivitet tillagt vekt. Det er særlig viktig at det i verneområder også formidles om menneskelig aktivitet. Det har i forvaltningsplanen blitt åpnet for rekonstruksjon av fangstbuer (slik som Gammen), etter dispensasjonssøknad, for å formidle brukshistorien i området. Det er (minst) to gårdshauger/gårder fra vikingtid/middelalder i området: Sand og Husan i Storfjellet. Grindteigen i Vedøya har svært mange bosetningsspor og støer. Sand og Grindteigen omfattes av regional kulturminneplan. I Helvete i Trenyken er det helleristninger. Det planlegges også en informasjonsplakat om verneområdet Røstøyan og Nykan, plassert på fergekaia. Her må informasjon om menneskelig aktivitet /bruken av fjella og kulturminner inn. Det er opprettet kontakt med Fylkeskommunen og Fylkesmannen om dette.

17.Felles turbu i Storfjellet.

Kommunen har en eiendom i Vestdalen i Storfjellet. Her er det gjennom forvaltningsplanen for Røstøyan åpnet for felles ankringsplass for båt, samt en merket tursti opp på Storfjellheia.

I forbindelse med arbeidet med kulturminneplanen og i samarbeid med folkehelsearbeidet på Røst, er det planlagt en felles turbu på denne kommunale tomten. Dette er ikke et eksisterende kulturminne, men tenkt som en formidling av den tradisjonelle bruken av fjella. Inspirasjonen er hentet fra typiske bygde-/statsallmenningsbuer (der lokale brukere gis forrang i visse perioder) og DNTs selvbetjeningshytter og JFF-hytter (åpen for alle, men med ulik pris for medlemmer/ikke medlemmer). Det er neppe praktisk eller ønskelig med en åpen hytte. Nøkkel skal kunne hentes fra kommunens servicetorg og andre egnete steder. Leieprisen skal være moderat og skal brukes for å dekke vedlikeholdsutgifter og utstyr til hytta.

Bua skal være en felles bu, primært for Røst befolkning, men med åpning for utleie til turister og andre interesserte. Det primære formålet er et tilbud til skolen, lokale lag og foreninger og privatpersoner på Røst. Dette vil kunne bli et felles tilbud i et område som er preget av privatisering. Dette vil også kunne fungere som et tilbud for de mange grunneiere som på grunn av verneforskrifter/arealplan ikke kan benytte sine eiendomsparseller ute i fjella til hyttebygging.

Det er snakk om en bu i tradisjonell stil. Bygget er planlagt med burom og bugang, samt hems. Bygget skal passes best mulig inn i omgivelsene ved fargevalg og torvtak. Panelet kan grånes ved hjelp av beis, jernvitriol og/eller naturlig gråning.

Dersom det er mulig, bør det vurderes å flytte en bu/gammelt tømmer fra Røst og dermed formidle historien ytterligere.

18. Flytende kulturminne

I en kommune som er så preget av fiske som Røst er det ønskelig å bevare en eller flere tradisjonelle fiskefartøyer for fremtiden. Enten gjennom ny bruk(turisme) eller (eventuelt) ved å ta på land. Det kan bli aktuelt å ta vare på en sjark av eldre type, som for tiden ligger på fortøyning ved Grimsøya.

19. Den immaterielle kulturarven

Det er ikke bare de fysiske kulturminnene det er verdt å ta vare på. Muntlig overlevering av historier og tradisjon har vært svært viktig på Røst, men denne tradisjonen er på hell. Det er

viktig å ta opp og skrive ned historier, gamle stedsnavn og meder etc. mens det ennå finnes folk som har kjennskap til dem.

Det er også viktig å få frem *hvordan* historiene blir fortalt, å høre historiene på Røstdialekt. Lydopptak/filming og nedskriving av historier vil være egnet metode. *På Krakken* med Arnfinn Ellingsen er et godt eksempel på formidling av historier, også prosjektet *Røster*. Arrangering av fortellerkvelder på Querini/Fiskarheimen eller Brygga/Alidastua vil også kunne være aktuelt, slik at flere kan møtes og fortelle historier. Dette kan så tas opp og deler f.eks sendes gjennom Røst Radio (som arkiveres gjennom Arkiv i Nordland). Det er også viktig å bygge videre på allerede utført arbeid av blant annet Røst historielag og personer som Frode Hansen og Tommy Larsen, med flere. Dette for å supplere stedsnavnsatsningen, i samarbeid med Arkiv i Nordland.

En felles kartløsning er aktuell. Det kan da bli aktuelt med et søkbart kart, der stedsnavn og kulturminner, samt annen relevant informasjon, markeres med punkter. Ved å trykke på punktene får man opp mer informasjon: tekst, bilder og eventuelt lydklipp/filmklipp. Et samarbeid om en felles kartløsning for både reiseliv og kulturminnevern ville da være gunstig.

Videre arbeid

Det er viktig å få satt i gang konkrete prosjekter, som nevnt ovenfor i prioriterte kulturminner. Det er også ønskelig at hensynssoner blitt tatt inn i kommunens arealplanlegging og at det jobbes med krav om estetikk og tilpasning for nybygg i viktige områder. Videre er det ønskelig at det utføres et grundigere kartleggings- og formidlingsarbeid om kulturminner på Røst. Det er viktig at fokus ligger på vern gjennom bruk, slik at flere kulturminner kan bli en ressurs for øya, da særlig innen opplevelsesturisme. Samarbeid med skolen vil også være viktig. Det planlegges praktiske kurs og foredrag om kulturminner til sommeren 2017. Økt positivt fokus på kulturminner i de kommende år vil også kunne virke styrkende på lokal identitet, og gi økt stolthet over den rike og interessante kulturarven på Røst.

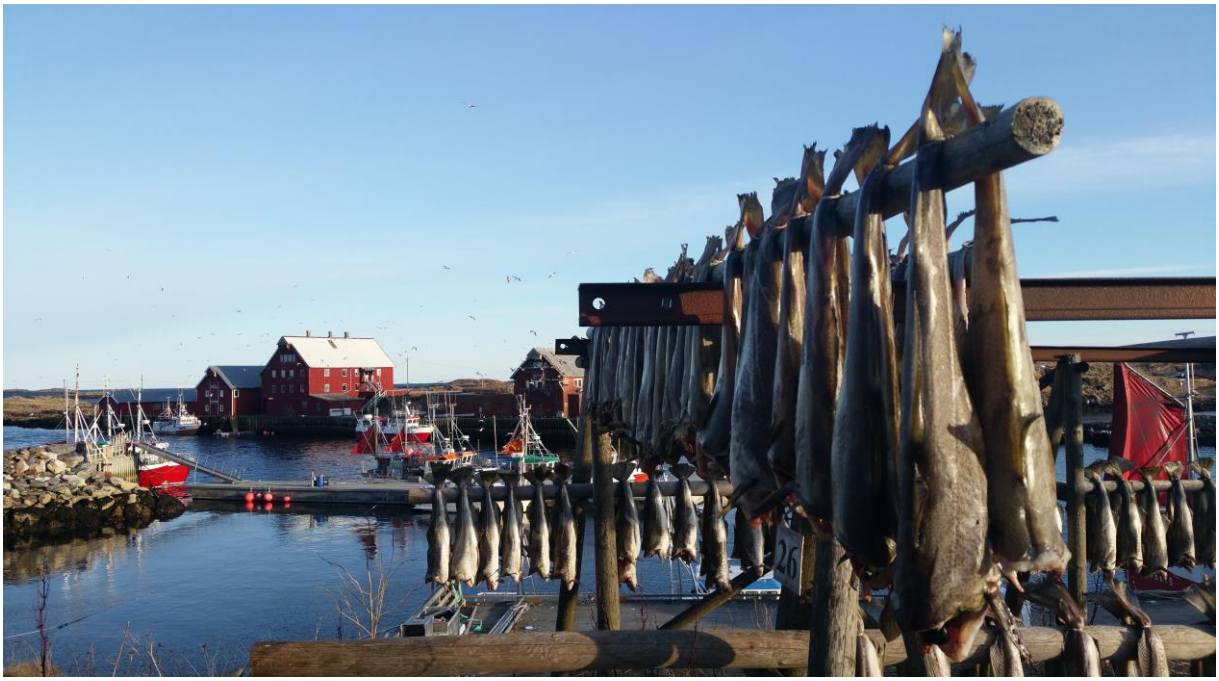

Kulturminner i et område med en levende og tradisjonsrik tørrfisknæring kan være en fordel for Røst, dersom man ønsker å bygge opp et større tilbud om opplevelsestursime. Her vil det ekte og genuine være det som trekker. Tørrfiskhjeller mot Kårøysundet.

Kilder og litteratur

Drange, Tore, Aanensen, Hans Olaf og Brænne, Jon (1992) *Gamle trehus. Historikk-reparasjon-Vedlikehold*. Universitetsforlaget

Grepstad, Ottar og Thorheim, Kirsti Mathilde (red) (2003) *Fotefar mot nord* Forlaget Press

Jakobsen, Harald og Follum, Jørn (2008) *Kulturminner i Norge.* Tun forlag

Kulturminneplan for Lofoten. (2008) Tapir Akademisk Forlag.

Molaug, Svein *Vår gamle kystkultur* (1985) Dreyer Forlag

Pedersen, Ida m.fl (2006) *Guidemanual for Røst kommune* Hefte utgitt av Røst kommune

Schøyen, Carl (1915) *Nord i Værene* Gyldendal Forlag.

Simonsen, Povl (1991, 2.utgave) *Fortidsminner nord for polarsirkelen.* Universitetsforlaget

Skomsvoll, Joakim. (2012) *Nordnorske Spillsaker fra jernalder og middelalder.* Masteroppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.

Svendsen, Reinert (1981) Nytt opptrykk *Historiske efterretninger om Værøy og Røst* Bodø.

SEFRAK-registreringer for Røst

Eldre gårdskart for Røst. 1883.

Kulturminnesøk/Askeladden

Personlige opplysninger/ intervju med flere eiere og interesserte. Skal jeg nevne en spesielt, må det være Hans Arne Hanssen. En person med stor kunnskap om historie og kulturminner på Røst.